

Publicēts: Löwis of Menar C.v. Die Deutsch-Ordensburg Trikatzen in Livland.//Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1890 – Riga, 1891. S.37 – 50.

© Pauls Gailītis, tulkojums no vācu valodas 2009/2011.

Trikāta - vācu ordeņa pils Vidzemē

(Skatīt arī divus litogrāfiskos plānus)

K.fon Lēviss of Menārs (*C.von Löwis of Menar*)

Baltijas skatu albūmā atrodas attēls ar Trikātas vācu ordeņa pili un teksts, kurš sniedz dažas ziņas par pils atrašanās vietu un vēsturi. Tur vēstīts par pilsdrupām un svarīgām kādreizējās pils tiesas apgabala daļām, kuras jau gandrīz divus gadsimtus piederēs Vidzemes bruņniecībai. 1889.gada aprīlī Trikātas pilskalnā notika daļēji izrakumi. Diemžēl uz divām dienām - 18. un 19. aprīlī nebija iespējams sadabūt vairāk par apm. 40 darbinieku. Pie šādiem apstākļiem nācās atteikties no jau zināmo vai jaunatrasto istabu resp. to pamatu pilnīgas atsegšanas no gružiem. Atrakšanas darbus, kuru vadībā brīvprātīgi iesaistījās arī barons A fon der Pālēns (*A.von der Pahlen*) no Cēsīm, vajadzēja aprobežot tikai ar pašas pils un priekšpils pamatu atsegšanu.

Bez divos vecākajos pils plānos J.K.Broces (*J.K.Brotze*)¹ un V.Tuša (*W.Tusch*)² uzrādītajiem apkārtmūriem, tika atrastas arī dažas līdz šim nezināmas mūru daļas. Vienlaikus tika izgatavoti arī pilskalna garengriezuma (plāns II A. B. C. D.) un šķērsriezuma (F. B. E. un G. C. H.) plāni mērogā 1:200 (publikācijai samazināti uz 1:1000), lai tādējādi fiksētu izrakumu rezultātus.

Vispār, vajadzēja samierināties ar virs zemes esošo mūru daļu - galvenā torņa un priekšpils pakļaušanu izpētei. Būtu jau iepriekš jāsaprata, ka pat pie izvērstiem izrakumiem vienā ordeņa pilī, kura ne vienu reizi vien ir bijusi komtureja, nebija ko gaidīt mākslinieciskā un arhitektoniskā ziņā tādus atradumus tik pārsteidzošā skaistumā un dažādībā kā Vīlandes komturejā. Šie atradumi šodien tiek pieprasīti un glabāti Ditmāra muzejā (*Ditmar Museum*)³ Tomēr arī Trikātas pils, kura atrodas tik stratēģiski izdevīgā vietā un aizņem ievērojamu platību, spēja piedāvāt kašķīgajam ordenim labu placdarmu, ir pelnījusi ievērību. Ir skaidrs, ka ordeņa politika bija uz to vērsta, lai militāri pakļautu visu Livoniju (Vidzemi, Igauniju un Kurzemi), lai bīskapijas (Rīgas arhibīskapija, Tērbatas, Kurzemes un Sāmsalas – Vīkas bīskapija) atdalītu ne vien ģeogrāfiski vienu no otras, bet arī tās sašķelt vairākās daļās. Ordeņa zemes stiepās no Kuršu jomas līdz Narvai un Somu jūras līcim, visur būdamas savstarpēji savienotas.

¹ Brotze, J.C. Sammlung verschiedener livländischer Monumente, Prospective (Portraits, Grabmäler), Münzen, Wappen etc. Originalmanuscript in der Rigaschen Stadtbibliothek. Fol Band VIII, pag.47.

² In einer auf Anordnung des General – Gouverneurs Marquis Paulucci veranstalteten Sammlung von Lageplänen, Grundrissen und Ansichten der Schlösser Liv -, Est – und Kurlands. Originalmanuscript in der Rigaschen Stadtbibliothek.

³ Šodien Vīlandes vēstures muzejs dibināts 1878.g. (P.G.)

Arhibīskapija Plettenberga (*Plettenberg*) laikā bija sadalīta trijās nevienādās daļās, tikai Tērbatas bīskapija veidoja vienotu teritoriju.¹ Arhibīskapijas teritoriāli lielākā daļa, kurā bija arī lielie Tīzenhauzenu (*Tiesenhausen*) valdījumi (*Landbesitz*), atradās uz ziemeļiem no Daugavas un tajā bija iekļautas tādas galvenās pils kā Koknese un Rauna. Arhibīskapijas mazākā daļa atradās ziemeļrietumos no Gaujas lejteces un turpinājās līdz pat jūrai. Tajā ietilpa trešā svarīgākā pils – Limbaži un plašie Rozenu (*Rosen*) un Ungernu Šternbergu (*Ungern-Sternberg*) valdījumi. Vismazākā arhibīskapijas daļa atradās uz dienvidiem no Daugavas un sastāvēja tikai no Doles pils un novada, kuras valdītājs fon Dolens (*von Dohlen*), no kura vārda arī ir radies [Doles salas] nosaukums, jau 13.gadsimtā ticis patrenkts.

Kurzemes bīskapija sašķēlās trijās diezgan līdzīgās daļās. Tur galvenās pils bija Piltene un Aizpute.

Bet Sāmsalas - Vīkas bīskapijas daļas Sāmsalu un Vīku vienu no otras atdalīja jūra. Ordenis teritoriāli sašķēla arī pašas salas – Hījumā, Muhu un Sāmsalu, pārvaldot pēdējās austrumu galu ar Peides pilsnovadu un pēc izpostīšanas arī Māsilinas pili (*Soneburg/Sonnenburg*). Kuresārē atradās Sāmsalas – Vīkas bīskapa galvenā pils. Šajās zemēs savus lēņus valdīja Ikšķīlu (*Uexküll*) dzimta.

Visas šīs dažādās zemītes vienu no otras dalīja ordeņa zeme, kura bieži bija tika 10 – 15km platā joslā, piemēram, pie Cēsīm, pie Gaujienas, Salaspils vai Aizputes. Trikāta atrodas tieši pie ceļa, kurš ved no Rīgas caur Cēsīm, ordeņa mestra rezidences, uz Tērbatas bīskapiju un pie ceļa, kurš ved no Valmieras uz Gaujienu, Alūksni un bieži apdraudēto Austrumu robežu. Trikāta atrodas arī pie ordeņa robežas ar arhibīskapijas lielāko daļu. Abi šie faktori (novietojums pie ceļiem un pie arhibīskapijas robežas P.G.) piešķir Trikātai stratēģisku nozīmi. Šodienas taisnais ceļš no Cēsīm uz Gaujienu (Vidzemes šoseja P.G.) toreiz veda caur arhibīskapiju.

Atskatoties uz viduslaiku kara vešanu, diez vai būtu viegli Vidzemē atrast kādu no dabas tik piemērotu vietu nocietinājumam. Šķiet, ka to ir novērtējuši jau Vidzemes pagāniskie pamatiedzīvotāji. Trikātas pils plānā ovālā daļa, uz kuras atrodas galvenā pils (plāns II a. b. c. d. e. f. g.), ziemeļu pusē ir paaugstināta. Tieši tur daba piedāvā vājāku aizsardzību. Šis paaugstinājums ziemeļu pusē varētu būt cēlies no kādas kādreizējas senās koka pils sienas. Šādi analogi ir jau redzēti citos senajos nocietinājumos. Jau Krūzes (*Kruse*) Nekrolivonicā² Trikāta ir raksturota kā agrākā koka pils.

Pilskalna rietumu pusē, Abula labajā krastā gan pie galvenās pils, gan pie priekšpils, ir stāva nogāze, tas pats arī austrumu pusē pie Trikātas ezera (skat. abus

¹ Livonijas kartes kā, piemēram, Sprunera (*Spruner*) vai Droisena (*Droysen*) vēsturiskie atlasi, ir viscaur kļūdainas. Tas attiecas gan uz lielumu, gan izvietojumu atsevišķām zemes daļām. Pat Rēveles (Tallinas) bīskapam Virlandē piederēja bīskapijas zeme, kurš citādi nekad nebaudīja teritoriālu kundzību. Viena nesen pēc vajadzības drukāta un viena nedrukāta lēņa vēstule un šeit citādi izmantojami dokumenti, izdota Livonijas karte, kura pašlaik vēl nav publicēta, rāda sava laika robežas tik precīzi, cik vispār ir iespējams tās noteikt.

² Tab.64 Šeit gan vēlākā Trikātas ordeņpils ir neprecīzi uzzīmēta.

šķērsgriezumus F. B. E. un G. C. H.). Dienvidu pusē Trikātas pili aizsargā Trikātas ezera atteka uz Abulu. Tātad, šajās trīs pusēs, aplenkuma gadījumā būtu mazas izredzes pili ieņemt. Ziemeļu pusē pilskalns ir savienots ar reljefā paaugstināto zemi, tāpēc šajā pusē izbūvēta priekšpils, kuras aizsardzībai kalpoja tās priekšā esošais ārējais aizsarggrāvis (skat. plāns un garengriezums). Pa šī aizsarggrāvja dibenu tagad iet ceļš.

Galvenā pils tika aizsargāta vēl ar papildus grāvi starp priekšpili un galveno pili. Priekšpiliņam nemaz nebija mūris pie grāvja galvenās pils priekšā. Pie pils iekšējiem vārtiem (austrumu pusē) papildus galvenās pils aizsardzībai atradās arī tornis.

Vācijā pils galvenajam tornim ir pieņemts apzīmējums bergfrīds (*Bergfried*), Francijā to sauc donžons (*Donjon*), īpaši normaņu celtajās būvēs, Anglijā kīptauers (*Keptower*), bet Livonijas hronikās un dokumentos šāds nosaukums nav sastopams. Tā vietā pie dažām pilīm esošā galvenā torņa apzīmēšanai tiek lietots apzīmējums „garais Hermanis” (*Der lange Hermann*). Pazīstamākais piemērs ir Tallinas (Rēveles) cietokšņa slaidais, tālu pamanāmais tornis Domkalnā. Tas ir apaļš apdzīvojamais tornis (*Stubenturm*), diametrs 9.46m, sienu biezums, pie ieejas virs ārkārtīgi dziļā četrkantainā pagraba (karcera) (*Burgverliess*), 290cm. Tāpat par garo Hermani sauc arī četrkantaino apdzīvojamo vācu ordeņa Narvas pils torni. Tā sienas šķērsgriezumā ir 1520/1330 cm biezas, bet pirmā stāva līmenī 3,5m. Arī Tērbatas bīskapa galvenajai piliņai, turienes Domkalnā, kur šodien atrodas observatorija, kā liecina kāds Stokholmas kara arhīvā atrasts plāns, bija viens „garais Hermanis”. Mēs varam izdarīt hipotēzi, ka šeit ir runa par sugas vārdu. Arī pie Kokneses pils bija jābūt vienam „garajam Hermanim”.¹

Vai Trikātas pils galvenais Tornis ticis saukts par „garo Hedrmani” vai kādā citā vārdā, pagaidām no avotiem nav iespējams noskaidrot. Atrazdamies dalījuma vietā starp galveno pili un priekšpili, tas katrā ziņā pilda apdzīvojama galvenā torņa uzdevumu, lai kā to arī dēvētu par bergfrīdu, donžonu, kīptaueru, cietokšņa centru² vai varbūtējā vietējā vārdā par „garo Hermani”. Šis tornis ir krietni plats un ļoti neregulāras formas, šķērsgriezumā 20m garš un 12 – 15m plats. Galvenais būvmateriāls ir laukakmeņi, ķieģeļi izmantoti tikai dažviet – pie logiem un kāpņu pakāpieniem, kaļķakmens izmantots tikai kā apšuvums pie šaujamlūku malām. Vēl saglabājušajās pils daļās kā būvmateriāls pārsvarā ir atrodams laukakmens.

Arnta hronikā³ Trikātas celtniecība tiek datēta ar 1284.gadu ordeņa mestra Vilhelma fon Šauerburga (*Wilhelm von Schauerburg*) laiku, tomēr Atskaņu hronikā Trikāta šajā laikā neparādās.

¹ Arndt, Liefl. Chronik. Theil II Seite 311 sub „Lemsal”. Vai Koknesē, kur 15.gadsimtā dzīvojis arhibīskaps Henings (*Henning*), kurš būtiski izbūvēja Kokneses pili, nosaukums „garais Hermanis” nebūs ticis aizvietots ar „garo Heningu” par godu arhibīskapam?

² Lübke, W., Geschichte der Architektur. 6.Auflage. Leipzig 1884. Band I, Seite 532 und 533.

³ Theil II. Seite 347 in der Tabelle der Städte, Festungen, Schlösser, gemauerten Häuser und Klöster des alten Livlands.

Dokumentos pirmo reizi Trikātas baznīca ir minēta 1283.gadā¹, bet pils tikai 1429.gadā.

Indriņa hronikā Trikāta ir centrs ar stratēģisku nozīmi, kur bieži notikušas cīņas. Pirmo reizi Trikāta minēta 1208.gadā (Cap. XII,6), kad Ugaunijas igauņi (igauņi no Tērbatas apgabala) iebruka letu zemē „... terram Letthorum ... in finibus Tricatiae”. Šo vietu hronists dēvē par Beverīnu, Tālibalda pili. Tāpat [par Trikātu] sauc arī vietu, kur lietuvieši sagūsta 1213.gadā šī novada vecākos (senioriem illius provinciae) – Tālibaldu un viņa dēlu Varibulu (Cap. XVII,2). 1215.gadā igauņi sagūsta Trikātas novada vecāko Tālibaldu, kurš mirst mocekļa nāvē. Par to vēlāk nežēlīgi atriebjas viņa dēli Ramēķis un Drivalds (Cap. XIX,3). Ja nu Beverīna pretēji līdzšinējam pieņēmumam nav šodienas Burtņiekos (par ko hronists nedod nekādas norādes), nebūtu neiespējams, ka vieta, kur agrāk atradās latviešu pils Beverīna, ir tas pats pilskalns, uz kura stāv vēlākā ordeņa pils Trikāta. Uz priekšpils vaļņa tad būtu stāvējis arī pats priesteris (latviešu Indriņis), kurš spēlēja savu mūzikas instrumentu Beverīnas pils aplenkuma laikā, likdams ienaidniekam atkāpties. Šim pieņēmumam par labu runā arī tas, ka Beverīnā ielenktie nakts laikā sūtīja ziņu uz Cēsīm (ap 40 km) mestram Venno, kurš jau agrā rītā sasniedza Beverīnu, bet varbūt nākamās dienas rītā (?). Tas nebūtu tik labi izdevies no Cēsīm ap 50km attālajiem Burtņiekiem, turklāt ceļotājiem būtu jāšķērso Gauja. Trikāta gan atrodas tālāk no Ugaunijas nekā Burtņieki, taču tā varēja tikpat labi būt ugauniešu uzbrukuma mērķis.

1216.gadā Beverīnu nodedzina krievi un tā turpmāk vairs netiek pieminēta. Tomēr 1218.gadā Trikāta tiek gadījuma pēc pieminēta saistībā ar novgorodiešu veltīgo Cēsu aplenkumu, pēc kura tie devušies atpakaļ caur Trikātu (Cap. XXII, 5). Tāpat 1223 gadā Trikāta tiek pieminēta gadījuma pēc saistībā ar Sakalas (Vīlandes apkārtnē) un Ugaunijas (Tērbatas apkārtnē) igauņu sirojumiem. (Cap. XXVII, 1). Trikāta tiek pieminēta arī 1225. gadā, kad Tālavas leti bija sapulcējušies karagājienam un Modēnas Vilhelms, apustuliskā krēsla legāts, sludināja tiem Dieva vārdu.

Atskaņu hronikā Beverīna ir minēta tikpat reti kā Trikāta. Latviešu Indriķis 1220.gadā piemin Drunvalda brāli no Astjerva (*von Astjerw*) ezera (Cap. XXIII,9), ir skaidrs, ka „Astjervs” var būt tikai Burtņieku ezers, kur Tālibalda dēli dzīvoja pēc Beverīnas izpostīšanas. Tas, ka 1208. gadā pie Astjerva pēc atgriešanās no karagājiena leti dalīja laupījumu, nenozīmē, ka tur būtu atradusies Beverīna, tas nozīmē, ka pēc laupījuma sadales viņi atgriezās Beverīnā.

Bez tiem diviem dokumentiem no 1429.gada², [kur pirmo reizi pieminēta Trikātas pils], Trikāta tiek pieminēta arī sekojošos [vēlāko gadu dokumentos] kā Livonijas ordeņa mestru uzturēšanās vieta: divos dokumentos no Cisses fon Rutemberga (*Cysse von Rutenberg*)³; vienā no Johana fon Mengdena (*Johann von*

¹ Livl. UB. Band 6. S.26. Nachtrag, Regeste 550a.

² Livl.UB, Band 8, Nr.111 u.119.

³ 1430.g. 20.nov. un 1431.g.6.nov. (Livl.UB Band 8, Nr.366 u.524).

Mengden)¹, trijos no Bernta fon der Borga (*Bernd von der Borg*)², sešos no Voltera fon Plettenberga (*Wolter von Plettenberg*)³, divpadsmit no Hermaņa von Brigenija (*Hermann von Brüggenny*)⁴ un trijos dokumentos no Vilhelma fon Firstenberga (*Wilhelm von Fürstenberg*)⁵.

1559.gadā Trikātu, kā Livonijas karaspēka pulcēšanās vietu, ir apstiprinājuši arhibīskaps un ordeņa mestrs⁶, kur karaspēka vienības no ordeņa, Kurzemes un Sāmsalas – Vīkas bīskapijām tikušas „ar svētdienas kantāti uz lauka pie Trikātas apbruņotas, pēc ierašanās pierakstītas un sagatavotas kaujai”. Arhibīskapijas vienībām vajadzēja pulcēties netālu esošajā – Smiltē un Rogenhauzenē (*Roggenhausen*) (tās atrašanās vieta nav zināma). Spēki no Tērbatas bīskapijas, protams, nevarēja pulcēties tik tālo no austrumu robežas.

1561.gadā Trikāta nonāca Polijas karaļa Sigismunda II Augusta valdījumā, kurš to kopā ar citām pilīm 1562.gadā ieķīlāja savas māsas vīram – Somijas hercogam Johanam (*Herzog Johann von Finland*) vēlāk Zviedrijas karalis Johans III. Grāfs Arzts (*Arzt*), kurš tiek uzskatīts par nodevēju, iespējams tika sagūstīts Trikātā, jo viņš pēc hercoga Johana apcietināšanas nodeva ienaidniekam savā pārziņā esošās pilis tai skaitā Trikātu.

1577.gadā lietuvieši atdeva Trikātas pili maskaviešiem, kuri pēc miera noslēgšanas ar Poliju 1582.gadā to atdeva atpakaļ Polijai. Tajā pašā 1582. gadā luteriskajā Livonijā nodibināja katolisko Cēsu bīskapiju un Trikātu piešķīra jaunajam bīskapam.⁷ 1600.gadā Trikāta padevās hercogam Sedermanlandes Kārlim (*Karl von Südermannland*) vēlākajam Kārlim IX, kurš tolaik cīnījās pret poļu – katoļu jūgu. Šo darbu vēlāk pabeidza viņa dēls Gustavs Ādolfs (*Gustav Adolph*). Kopš tā laika Trikāta kara vēsturē vairs netiek pieminēta. Par pils izpostīšanu nekas nav zināms. Tā varēja pakāpeniski pārvērsties drupās, kā nocietinājums nebūdamā vairs vajadzīga pie jaunās kara vešanas. Bastionu ierīkošanai Trikātas atrašanās vieta bija nepiemērota, tāpēc Stokholmas kara arhīvā arī nav Trikātas plānu no zviedru laika (1621 – 1710).

Plānā (skat. plāns I) ir attēlota Trikātas pils un tās tuvākā apkārtnē mērogā 1:5200. Pilsdrupās vēl ir iespējams izdalīt atsevišķus būvperiodus. Vietā, kur atradās

¹ 1451.g.15.jūl. (Est – u.Livl. Brieflade III. Daļa no kuras ir ņemti arī turpmākie dokumenti.)

² 1457.g.2.mai. un 10.aug.; 1479.g.25.jan.

³ 1501.g.11.feb. Šis ir ļoti iespējams viltots dokuments, kas attiecas uz Witkopa muižas meža servitūtu (skat. H.barons Bruininks (*Baron Bruiningk*) mūsu biedrības sēdes ziņojumā 1886.gadā 32.lpp). Nešaubīgi, ka īsti dokumenti ir no 1501.g. 16.un 17.febr.; 1514.g. 1. un 2. mai. un 1515.g. 22.mai. Witkopa muižā pie Trikātas Plettenbergs esot iestādījis vienu ozolu, kurš 3½ gadsimtus vecs vēl pastāv. Pie šī ozola piestiprinātā vara piemiņas plāksne ar atbilstošu iegravējumu būs pirms dažām desmitgadēm nokritusi un nav vairs pie šī ozola vietā atlikta.

⁴ 1544.g. 3.mai. un 15.jūn.; 1546.g. 4.un 16.mar.; 9.un 19.apr.; 1547.g. 23.mar.; 1, 6,9, un 23(?) apr.; 1548.g. 10 un 14. apr.

⁵ 1557.g. 22.un 24.okt.; 1558.g. 22.apr.

⁶ Dokuments no 1559.g. 20.maija. Vidzemes bruņniecības arhīvā atrodamajos dokumentu norakstos no Slepēnā ķeizariskā arhīva Nr.2280 II nodaļa, XX sējums.

⁷ Bīskapijas dibināšana 1582.g. 3.decembrī. Dogiel V, Nr.CLXXXVI, kur Trikātas vietā kļūdaini ir nodrukāts „Frikaten”.

agrākā koka pils, atrodas mūra pils vecākā daļa. To veido lielākoties augsts, daļēji vēl saglabājies aizsargmūris, kurš iet visapkārt pa kalna kori a. b. c. d. e. f. g. (skat. plāns II). Pilskalna dienvidu galā (pie e, kur plānā raustīta līnija) beidzas smilšainā grunts, tur mūri pie stāvās nogāzes slīd lejā, arī blakus vēl esošā mūra daļa ir tik izgāzusies, ka, šķiet, tā arī tūlīt sekos. Iespējams, ka pilskalnu sāka apstādīt ar kokiem, lai tie nostiprinātu augsni.

Ārējie aizsargmūri ir 170 – 180 cm biezi, pie pamatiem vēl biežāki. Dažās vietās mūra [augšdaļā] vēl ir nosakāma atkāpe, kur atradās sargeja. Ziemeļu, austrumu un rietumu pusē sargejas platums ir 110 cm, bet brustvērs (aizsargsiena) 70 cm. Dienvidu galā, kur uzbrukuma draudi bija vismazākie mūris ir 130 cm biezs, bet pie sargejas tikai 65cm biezs un brustvērs arī 65cm, šeit iespējams tika ņemta vērā sliktā grunts.

Austrumu pusē atrodas ēku pamati f. g. s. r. un g. s. t. u. a. ar kādām trepēm pie t, kuras ved no pagalma augšup. 10 šo trepju ķieģeļu pakāpieni tika atsegti. Nogrieznis t. – u. nav uzrādīts Broces un Tuša plānos. Starp s un t atrodas kāda 1,30m plata ieeja. Ārējās aizsargsienas iekšpusē g. – a. ir kāds vēl redzams 4½m garš, šķērsgriezumā 30cm plats, kvadrātisks, horizontāls dobums (*Rohrenleitung*). Šķiet, ka tas būtu varējis kalpot kā gaisa apsildes kanāls, jo šajā vietā nevarēja būt bijuši vārti.

Pie g ir kāds mūra izvirzījums, kura nozīme nav nosakāma. Tā kā šī ir austrumu puse, tad šeit varēja atrasties altāris ar nelielu kapelu. Bet varbūt šeit pirms galvenā torņa izbūves atradās kāds mazs erkerveidīgs tornītis. Šajā pusē atradās pils dzīvojamās telpas ar skaisto skatu uz Trikātas ezeru, kas noteikti piesaistīja ordeņa mestru ievērību.

Pie vecās pils aizsargsienas, daļā, kas ir apzīmēta ar f. g. s. r., ir agrāk izbūvēts stallis, kurš tagad tiek izmatots kā pagasta labības noliktava. Rietumu pusē pie p. arī tika atsegti dažu telpu pamati. Bija vēl nosakāmas durvju un dažu nišu vietas sienu apakšējās daļās. Līdzīgu telpu pamati, pie q, tika atsegti arī gar ārējo aizsargsienu b. c.

Akas un pils pagalma bruģa meklēšanai (kā Vīlandes komturejā, kur atrada vēl funkcionējošu ūdens noteku) neatlika laika. Dienvidu galā gandrīz 1m zem zemes tika atrasts liels daudzums pārogļojušās labības – mieži un kvieši. Nav iespējams noteikt, cik augstu virs kādreizējā grīdas līmeņa atradās sargeja. Pret ziemeļu aizsargsienu iekšējā aizsarggrāvja pusē (pie b.) netika atrasts nekāds atbalsta mūris.

Vārti uz priekšpili varēja atrasties tikai blakus galvenajam tornim, jo citās vietās, kur mūri ir salīdzinoši labi saglabājušies, nav atrodama nekāda ieejas vieta.

Priekšpils h. i. j. k. l. m. n. o. , kas atrodas ziemeļu pusē, ir celta drīz pēc galvenās pils vai vienlaikus ar to. Tās apkārtmūris ir no 1,30 – 1.70m biezs. Pils iekšējo aizsarggrāvi noslēdzošā siena rietumu galā, (starp c un o) ir 1,80m bieza, bet austrumu galā pie j., kur tika atrakts apmēram 1m plats slūžu atvērums, tā ir pat 2,20m bieza. Priekšpils sargejas vieta ir saskatāma tikai pie un iekšpus vēlāk

uzbūvētajam galvenajam tornim. Aizsargsienas biezums šeit ir 2,20m, bet sargejas atstatums no brustvēra 1.25m, tātad aizsargsienas biezums pie sargejas ir 95cm. Mūrī vēl ir saskatāmas iedobes, uz kurām balstījās sargeju nesošie baļķi. Pie galvenā torņa vienā pusē tika konstatētas arī šaujamlūku vietas un dzeguļi (sk. plānā II, zīmējumi mērogā 1:100). Šaujamlūkas ir 60cm augstas un sākas 1,30m virs sargejas. 95cm biežais brustvērs turpinās vēl 50cm virs šaujamlūkām. To iekšējais platums ir 65cm, kurš uz ārpusi ievērojami sašaurinās. Lūku atstatums vienai no otras var būt ap 2m, bet to diemžēl nebija iespējams precīzi noteikt.

Arī dzeguļi sākas 1.30m virs sargejas un ir 1,20m augsti. Šaujamlūkas, mērot no iekšpuses, viena no otras ir 2,70m attālumā, to platums ir 70 – 80cm ar sašaurinājumu uz ārpusi 65cm. Lūkas atrodas tajā priekšpils apkārtmūra daļā, pie kuras vēlāk tika piebūvēts galvenais tornis. Dzeguļi pieslēdzas tam pašam mūrim pils iekšējā grāvja pusē. Iespējams, tie aptvēra visu priekšpils apkārtmūri, vienīgi izņemot to vietu (pie k.), kur pie mūra slējusies kāda akmens būve. Gan pie lūkām, gan dzeguļiem sargejas iekšpusē, tika atrastas pēdas no īsiem 20x20 cm mūrī iemūrētiem baļķiem. Šie baļķi ir nedaudz garāki par šaujamlūkas iekšējo platumu. Šo baļķu paliekas ir vēl labi konstatējamas. Šaujamlūku malas ir apdarinātas ar apkaltu kaļķakmeni (tas nav sastopams nekur citur pilī), kamēr pārējā pils ir celta vienīgi no laukakmens. Ķieģeļi nepārādās nekur citur kā vienīgi vēlāk piebūvētajā galvenajā tornī.

Galvenais tornis (skat. plāns II z. h. i. v. a.) tika uzbūvēts virs priekšpils mūra z. h. i. daļas un ir skaidri izdalāms, kā vēlāka laika [būve]. Šeit arī ir atbilde uz to, kāpēc tam ir tik neregulāra forma. Vēl 1820. gadā (skat. Tuša plāns, vecākais pils plāns) tornis bija labāk saglabājies. 1866.gadā pils ir zīmēta no ziemeļu puses (Baltijas skatu albums), tur redzams, ka tornis ir jau tuvu sabrukumam, līdzīgi kā pašlaik. Attēls plānā II ir nozīmēts no fotogrāfijas, kas uzņemta no dienvidaustrumiem (no Lipškalna). Tas dod labāku pārskatu par pils un priekšpils izskatu. No [dienvidaustrumu] puses tornis lejasdaļā izskatās četrcantains, bet augšā apaļš un atgādina Cēsu pili. Skatoties no priekšpils puses, tornis (a. v. i. daļa) no apakšas līdz augšai izskatās pilnīgi apaļš, jo šajā pusē tas tika uzbūvēts no jauna. Tornis z. h. i. daļā mazliet neglīti ir uzsēdināts uz priekšpils mūra. Tas veido pārkari gan uz iekšu, gan uz āru. Torņa šobrīd saglabājušās daļas no a. līdz z. ir uzbūvētas uz galvenās pils mūra, saskaroties ar telpu a. u. t. z. Mūra biezums tornim priekšpils pusē (no a. līdz v.) ir 2,20m. Pie a. ir atradusies apkures iekārta. Dūmu izvadkanāls virs kamīna (krāsns?) padziļinājuma, no kura paša, pat ne atraktu, vairs nekādu pēdu nav, ir vēl redzams. Starp i. un v. ir kādas mazas trepes (divos vecākajos pils plānos trepes trūkst), kuras ved augšup uz telpu ārpus torņa i. v. w. x. Šīs telpas pamati, tāpat kā citur, tika atsegi tikai tik daudz, cik laiks un darbaspēks atļāva, neizvedot gruzus telpas iekšpusē. Šķiet, ka šī telpa kalpojusi slūžu un pils iekšgrāvja uzraudzībai. Tā bijusi kā placdarms (*Brückenkopf*). Priekšpils pusē, torņa augšgalā ir vēl saskatāmi daži logi. To aplodas ir mūrētas no laukakmeņu sienā iemūrētiem ķieģeļiem. Šie logi ir (skat. plāns II) 2,05m plati un sasniedz 70cm augstumu. Apakšējā daļā logaila ir šaurāka un veido 35cm atstatumu no ārējām aplodām, tādējādi augšējās daļas loga

platums ir 2,75m plats. Vēlākā laikā, paaugstinot torni, šis logs ticis pārmūrēts. Šim loga tipam neatbilstošu, nedaudz augstāk, mēs redzam arī otru logu, apmēram pusi no iepriekšējā izmēriem, kuram nav pamatdaļā atstatumu no ārējām aplodām, taču tāpat ir ķieģeļu aplodas.

Jāatzīmē, ka kaut arī tornis un pati pils ir būvēta no laukakmeņiem, tajā tomēr ir izmantots ķieģelis. Mūrī pat ir izmantoti gabali no plakanā dakstiņa (bebrastes), kuri pieder pie vēlāka laika. Tie neatbilst viduslaiku konkāvajiem un konveksejiem dakstiņiem¹, kuri arī Trikātā bija atrodami starp gruziem.

Galvenā torņa būvniecības laiks atbilst laikam, kad Trikātā sāka uzturēties ordeņa mestri, bet tā augšējā daļa iespējams jau poļu laikam (1562 – 1621).

Velvies vai to pēdas atradās vai nu tornī, vai kādā citā pils daļā. Esošajos pagrabos nevienas netika atsegtas.

Izkaisīti gruzos atradās daži fragmenti no maziem krāsns podiņiem, tā sauktie slēgpodiņi (*Schüsselkacheln*). Tas ir primitīvs podiņu veids (XIII un XIV gadsimts), tie ir četrkantīgi, iedezinātā tonī, padziļināti un ar sfērisku dibenu. Vienam podiņam pat bija arī tumši zaļas glazūras paliekas. Plānā II ir trīs podiņu zīmējumi mērogā 1:100 un viens attēlots šķērsgrīzumā.² Būvgruzos tika atrasta arī viena zaļi glazēta krāsns podiņa lauska. Tikai diemžēl netika atrasta neviena kurtuves vieta.

Priekšpils mūris ir divās vietās izbrucis – pie k. ziemeļaustrumu stūrī un vietā no l. līdz m. ziemeļrietumu stūrī. Ziemeļrietumu stūrī tika atrasts arī liels daudzums ogļu, nav nosakāms, vai tās būtu radušās no vēlāk sadegušajām koka palisādēm, kad sagrauts mūris, vai no laika, kad nodedzināta koka pils un sāka celt mūra pils? Mūra drupas šeit mētājās visapkārt un dažs no atrastajiem laukakmeņiem glabā pēdas, ka tas agrāk bijis iemūrēts. Priekšpils mūrus izsekot dziļi zem zemes kopumā nebija iespējams.

Ziemeļaustrumu pusē, aiz ārējā pils grāvja, iespējamo priekšpils vārtu priekšā, apvidū ir pamanāms kāds gandrīz taisns padziļinājums (sk. plāns I). Pēc apmēram 350m tas atdurās pret kādu dziļu gravu, kas tiecas lejup uz Trikātas ezeru, bet pēc tam to vairs nevar izsekot. Pils vienu pusi un iekšējo pilsgrāvi (*Hausgraben*) noteikti bija iespējams appludināt, lai [aplenkuma laikā] nepieļautu pils mūru bojāšanu un vienlaikus piegādātu dzeramo ūdeni no avotiem, kuri atrodas augstāk ziemeļu pusē (no apm. $\frac{3}{4}$ kilometru attāluma, vietas, kur satiekas Vitkopa muižas un Gaujienas

¹ Skat. Plāns II „Wenden vor 200 Jahren” mūsu biedrības sēžu ziņojumos 1889.g.

² Skat. Essenwein, A. Kunst – und kulturgeschichte Denkmale des Germanischen Nationalismus. Leipzig 1877. Fol. Tafel XXX. Nr.1. un 2. Schüsselkachel, äussere und innere Seite. 1350 -1400. Essenwein im Anzeiger für Kunde deutscher Vorzeit 1875. Seite 33.

Jaenicke, Friedr., Grundriss der Keramik. Stuttgart 1879. Seite 927 u.928; Die Urform der Schüsselkacheln. Attēls no Ģermāņu muzeja paraugiem. – Arī Igaunijas provinces muzejā Rēvelē ir kāds 1844.gadā Lealē (Vīkā) izrakts slēgpodiņš, attēlots G.f. Hansena „Sammlungen inländischer Alterthümer”, Reval 1875, Plāns X, Nr.2. Vispār šis eksemplārs ir salikts no daudzām lauskām, tāpēc tā dimensijas varētu būt mazākas (125/95mm). Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrības muzejā Rīgā esošie slēgpodiņi (no Cēsīm un Trikātas) ir platāki un dziļāki.

ceļi). Tātad izskaidrojums šim agrāko laiku padziļinājumam ir tāds, ka tas ir radies no ūdens pievadkanāla. Vismaz no citām pusēm – rietumiem, dienvidiem un austrumiem nekāda ūdens piegāde nav iedomājama. Šī padziļinājuma izpēte jau iepriekš minēto iemeslu dēļ nebija iespējama.

Baltijas skatu albūmā ir minēts kāds it kā no ordeņa laikiem saglabājies ūdensvads, kurš kā avots ir redzams lejpus Trikātas muižas pagalmam. Iespējams tā ir tā pati noteka, kur kādreiz plūda ūdens uz pili, kas tagad ir sausa, vai arī ūdens noplūdes rezultāts pēc pils ūdensvada izpostīšanas. Visbeidzot [Baltijas skatu albūmā] ir pieminēts vēl kāds apaudzis paugurs ziemeļu, ziemeļaustrumu virzienā (Valkas ceļa labajā pusē ap 1 km no pils). Nav zināms, ka uz tā kādreiz būtu atradušās dzirnavas. Gan tagad, gan arī agrāk šeit vienmēr ir pieticis ar ūdens spēku, lai maltu graudus. Liekas, ka šis paugurs slejas lauka vidū bez kādas motivācijas. Skats gan Smiltenes virzienā (uz agrāko arhibīskapiju) un arī uz Cēsu un Valmieras pusi pāri ordeņa zemēm līdz arhibīskapijas rietumu gabaliņam varens. Arī tuvāko apkārti, īpaši šo uz ziemeļiem no pils atrodošos līdzenumu, no šīs vietas var labāk pārredzēt nekā no daudz zemāk esošās pils. Ir izdarāms pieņēmums, ka šeit varēja atrasties koka vai mūra sargtornis (skat. plāns I), kura pamati varbūt vēl tiks atrasti. Vidzemē šādi piļu priekšposteņi vēl nav konstatēti. Vienīgais izņēmums varētu būt tikai kādreizējais „sarkanais tornis” Daugavas kreisajā krastā pie Rīgas, vēlākās Kobronšances vietā. Citur [ne Vidzemē] gan šādas būves tiek atrastas. Izpēti gan šeit [Trikātā] nebija iespējams veikt.

Vidzemē pilīm parasti netika izraudzītas visaugstākās vietas apkārtņē, kur tās būtu bijis iespējams uzbūvēt, bet gan paaugstinātu vietu laukumi, kas atradās mazliet zemāk. Ir uzkrītoši maz domāts par to, vai tuvākās apkārtnes punkti nesniedzas augstāk par pili, piemēram, kā Aizkraukles komturejā.

[To, ka pils ne vienmēr celtas visaugstākajās vietās] varētu uzskatīt par bieži atkārtotu kļūdu, taču ļoti netaisni. Visos laikos tika ļoti labi izprastas tās priekšrocības, ko dod daba, lai izveidotu aizsargbūves. Tika izvēlētas vietas ar stāvām nogāzēm, bet tajās pusēs, kur būvlaukums atradās vienādā augstumā ar apkārtējām zemēm, tur vajadzēja rakt aizsarggrāvjus un celt priekšpilis. Lai šajos aizsarggrāvjos noturētu ūdeni, bija jābūvē tā, lai augstāka zeme, ko kurienes ūdens varēja ieplūst, neatrastos pārāk tālu. Šādā veidā ir būvēta arī Trikāta, kur attiecībā pret apkārtējām zemēm zemāk atrodošais pilskalna laukums ir izvēlēts paaugstinātā vietā. Tajos laikos vēl nebija ko baidīties no tālšaujošajiem lielgabaliem. No ugunsieroču pielietojamības viedokļa izņēmumi bija pieļaujami tikai tur, kur bija ļoti stāvas nogāzes un klinšains pamats un nebija mūru nomīnēšanas risks, kā, piemēram, Rēveles pilij, kura atrodas uz kāpšanai nepārvaramajām Domkalna klintīm.